

อำนาจของประเทศ (1) National Power (1)

รศ.ดร.สมเกียรติ วันทะนะ*

1. มอร์แกนเทอ ค.ศ. 1948 (Morgenthau, 1948)

ฮันส์ เจ. มอร์แกนเทอ (Hans J. Morgenthau , 1904 – 1980) เป็นชาวเยอรมันเชื้อสายยิว ได้รับการศึกษาจากมหาวิทยาลัยในเบอร์ลิน ฟรังเฟิร์ต มิวนิคและเจนีวา สอนหนังสือที่ฟรังเฟิร์ต จนอพยพไปสหรัฐอเมริกาใน ค.ศ. 1937 เป็นศาสตราจารย์ด้านการเมืองระหว่างประเทศที่มหาวิทยาลัยชิคาโกอย่างยาวนาน หนังสือ Politics Among Nations : The Struggle for Power and Peace ของเขาซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรก ค.ศ. 1948 และพิมพ์ต่อ ๆ มา อีกหลายครั้งจนถึงปัจจุบัน ยังคงเป็นตำราสำคัญในวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการทหารของโลก

มอร์แกนเทอนิยามว่า อำนาจของประเทศหนึ่ง ๆ หมายถึง ความสามารถของประเทศนั้น ๆ (โดยผ่านการกำหนดนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลประเทศนั้น ๆ) ที่จะควบคุมจิตใจและการกระทำ (Minds and Actions) ของประเทศ อื่น ๆ (โดยผ่านรัฐบาลหรือคณะบุคคลที่กระทำการในนามของประเทศนั้น ๆ) ในเวทีโลกหรือเวทีระหว่างประเทศ (Morgenthau. 1973 : 103) องค์ประกอบที่กำหนดขอบข่ายของอำนาจของแต่ละประเทศในทัศนะของมอร์แกนเทอมี 9 ประการคือ 1). สภาพภูมิศาสตร์ ; 2). ทรัพยากรธรรมชาติ ; 3). สมรรถนะทางอุตสาหกรรม ; 4). ความพร้อมทางการทหาร ; 5). ประชากร ; 6). ลักษณะประจำชาติ ; 7). ขั้วของชาติ ; 8). คุณภาพของการทูต ; และ 9). คุณภาพของการปกครองหรือรัฐบาล (Morgenthau. 1973 : 112-149)

องค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบที่กล่าวมามีความสำคัญไม่เท่ากันแต่มีความสัมพันธ์หรือเกี่ยวเนื่องกัน เช่น ประเทศขนาดใหญ่ย่อมมีโอกาสที่จะมีทรัพยากรธรรมชาติมากกว่าประเทศขนาดเล็ก ประเทศที่มีสมรรถนะทางอุตสาหกรรมสูงย่อมมีความพร้อมทางการทหารมากกว่าประเทศที่เป็นประเทศเกษตรกรรม เป็นต้น มองในแง่นี้ สหรัฐอเมริกาจึงเข้าข่ายที่จะเป็นประเทศที่มีอำนาจมากที่สุดถ้าพิจารณาจาก 4 องค์ประกอบแรกที่กล่าวมา และสงครามโลกครั้งที่สองเป็นคำตอบอย่างชัดเจนให้แก่สมมติฐานดังกล่าว

องค์ประกอบที่ 5-9 จะเน้นหนักไปในเรื่องคุณภาพของมนุษย์เป็นสำคัญ ดังนั้น การมีจำนวนประชากรมากอย่างเดียวมิได้เป็นเครื่องยืนยันว่าจะทำให้ประเทศมีอำนาจเหนือประเทศอื่น ๆ ได้ โลกในศตวรรษที่ 20 ชี้ให้เห็นว่า ประเทศที่มีประชากรมากที่สุดอย่างจีนและอินเดีย มิใช่ประเทศที่มีอำนาจ

---

* รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เป็นอันดับ 1 และ 2 ของโลกตามจำนวนประชากร ประชากรที่มีจำนวนมากและมีคุณภาพสูงจึงเป็นความต้องการของทุก ๆ ประเทศที่มีขนาดใหญ่ แต่คุณภาพของประชากรจะมากหรือน้อยย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบอื่น ๆ ในข้อที่ 6-9 อีกด้วย

ลักษณะประจำชาติ (National Character) เป็นวิธีคิดที่แพร่หลายในสังคมตะวันตกในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ถึงต้นศตวรรษที่ 20 ลักษณะประจำชาติดังกล่าวมีรากฐานมาจากอุปนิสัยทางศีลธรรมจรรยาและภูมิปัญญา (Fundamental intellectual and moral traits) ของคนในแต่ละชาติ มอร์แกนเทย์กตัวอย่างปรัชญาการให้เหตุผลอย่างเป็นกลไกของเดส์การ์ต (Reni Descartes, 1596 - 1650) และการปฏิรูปของพวกจาโกแบง (Jacobin reform) หลังการปฏิวัติฝรั่งเศสว่าเป็นลักษณะประจำชาติของคนฝรั่งเศสว่าเป็นคนที่ชอบความสมบูรณ์แบบในทางตรรกวิทยาแม้จะใช้ปฏิบัติไม่ได้ในชีวิตจริงก็ตาม (logically perfect but impracticable) ในขณะที่ปรัชญาของจอห์น ล็อก (John Locke, 1632 - 1704) และเอ็ดมันด์ เบอร์ก (Edmund Burke, 1729 - 1797) เป็นการแสดงออกของวิธีคิดแบบลัทธิปัจเจกบุคคลนิยม (individualism) และการให้ความสำคัญกับความสะดวก (expediency) มากกว่าความถูกต้องตามตรรกะหรืออุดมคติ ซึ่งเป็นลักษณะประจำชาติของอังกฤษ ปรัชญาเยอรมันที่ให้ความสำคัญแก่รัฐหรืออำนาจขององค์รวมอย่างคานต์ (Immanuel Kant, 1724 - 1804) และเฮเกล (Georg Wilhelm Friedrich Hegel, 1770 - 1831) พยายามได้ถึงลักษณะประจำชาติของคนเยอรมันที่สนับสนุนการเถลิงอำนาจของฮิตเลอร์ในสงครามโลกครั้งที่ 2 (Morgenthau. 1973 : 129 - 130)

ขวัญของชาติ (National Morale) หมายถึงความเด็ดเดี่ยวทางจิตใจ (the degree of determination) (Morgenthau. 1973 : 135) ที่คนในประเทศมีต่อนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลของตน ทั้งในยามสงบและยามสงคราม ขวัญของชาติเป็นเรื่องที่จับต้องได้ยากที่สุดและมีความเสถียรน้อยที่สุดในบรรดาองค์ประกอบของอำนาจของประเทศ ในยามที่ประเทศใดเผชิญกับวิกฤตและขวัญของคนในชาติแตกกระเจิง ประเทศนั้นอาจพบกับความหายนะ เช่นแพ้สงคราม สูญสิ้นอิสรภาพและความเป็นชาติของตนเองก็ได้

คุณภาพของการทูต (quality of diplomacy) เป็นองค์ประกอบที่มอร์แกนเทย์กคิดว่าสำคัญที่สุดต่อการมีอำนาจของประเทศ เพราะการทูตเป็นองค์ประกอบที่ทำหน้าที่บูรณาการให้องค์ประกอบอื่น ๆ ทำหน้าที่เสริมซึ่งกันและกัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นการปลุกให้องค์ประกอบอื่น ๆ ซึ่งเป็นศักยภาพที่ยังหลับใหลให้ตื่นขึ้นมาแสดงอำนาจได้จริง (Morgenthau. 1973 : 140) แต่คุณภาพของการทูตมิได้ขึ้นอยู่กับนักการทูตที่มีความโดดเด่นเฉพาะตัวเป็นรายบุคคลซึ่งเป็นเรื่องที่หาความยั่งยืนลำบาก คุณภาพของการทูตขึ้นอยู่กับความเป็นมืออาชีพของบุคลากรจำนวนมากที่ทำงานอยู่ในกระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งต้องใช้จารีตประเพณีในการหาความรู้และทำงานหนักอย่างต่อเนื่องเป็นหลาย ๆ ชั่วโมง

อย่างไรก็ตาม เมื่อพูดถึงองค์ประกอบสุดท้ายของอำนาจของประเทศ คือคุณภาพของการปกครองหรือรัฐบาล (quality of government) มอร์แกนเทย์กลับเห็นว่า องค์ประกอบดังกล่าวเป็นเงื่อนไขอิสระของอำนาจของประเทศ (independent requirement of national power) ซึ่งไม่รวมอยู่ในองค์ประกอบทั้ง 8 ประการที่กล่าวมาแล้ว เพราะนโยบายต่างประเทศหรือการทูตที่ดีขนาดไหนก็ตาม

จะไม่มีประโยชน์เลยถ้าประเทศนั้น ๆ ขาดการปกครองหรือรัฐบาลที่ดี (Morgenthau. 1973 : 144) การปกครองหรือรัฐบาลที่ดีเป็นปัจจัยชี้ขาดที่ทำหน้าที่สร้างความสมดุลระหว่างองค์ประกอบของอำนาจของชาติที่เป็นวัตถุกับที่เป็นมนุษย์เข้าด้วยกัน ; นำดุลยภาพดังกล่าวมาเป็นฐานในการกำหนดนโยบายต่างประเทศ ; และระดมการสนับสนุนจากประชาชนให้แก่นโยบายต่างประเทศที่กำหนดขึ้น

เมื่อนำองค์ประกอบทั้ง 9 ประการของอำนาจของประเทศในทัศนะของมอร์แกนทาเข้ามาสังเคราะห์ด้วยกัน เราจึงอาจได้แผนภาพที่เข้าใจง่ายขึ้นดังนี้

แผนภาพที่ 1 องค์ประกอบของอำนาจของประเทศของมอร์แกนทา

ที่มา : Morgenthau. 1973 : 103-164

ข้อจำกัดของวิธมองของมอร์แกนทา มี 2 ประการคือ ประการแรก มอร์แกนทาเขียนตำราให้นักศึกษาวิชาการเมืองระหว่างประเทศอ่าน ดังนั้น จุดหลักที่ให้ความสำคัญกับองค์ประกอบของอำนาจของประเทศจึงเอียงไปทางด้านการทูตและการเมืองมากกว่าด้านอื่น ๆ ซึ่งบางกรณีอาจจะสำคัญยิ่งกว่า เช่น เศรษฐกิจและการทหาร ประการที่สอง การแบ่งองค์ประกอบออกเป็นด้านต่าง ๆ มีลักษณะคร่อมหรือซ้อนทับกันอยู่หลายแห่ง เช่น สภาพภูมิศาสตร์กับทรัพยากรธรรมชาติ ลักษณะประจำชาติกับขวัญของชาติ คุณภาพของการทูตกับคุณภาพของรัฐบาล เป็นต้น กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การแบ่งองค์ประกอบออกเป็น 9 องค์ประกอบนั้น น่าจะมากเกินไป เพราะเราอาจจะต้องประกอบต่าง ๆ ที่กล่าวมา มารวมกลุ่มใหม่ให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น ดังที่ ไมเคิล มานน์ ได้พยายามกระทำเมื่อ ค.ศ. 1986

2. มานน์ ค.ศ. 1986 (Mann, 1986)

ไมเคิล มานน์ (Michael Mann, 1942 -) ปัจจุบันเป็นศาสตราจารย์ทางด้านสังคมวิทยาที่มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย ลอสแอนเจลิส หลังจากจบปริญญาเอกทางด้านสังคมวิทยาจากมหาวิทยาลัย อ็อกซ์ฟอร์ดเมื่อปีค.ศ. 1971 เขามีโครงการแสวงหาเครื่องมือหรือทฤษฎีทางด้านสังคมศาสตร์ที่จะใช้ทำความเข้าใจบันทึกทางประวัติศาสตร์ที่มีอยู่ทั้งหมดของมนุษยชาติ และจะนำเสนอเครื่องมือดังกล่าวให้ได้ภายในหนังสือ 1 เล่ม แต่มานน์ทำไม่สำเร็จ (Mann. 2011 : 2) หนังสือที่ตั้งใจไว้เล่มเดียวกลายเป็น 4 เล่ม คือ

1. The Sources of Social Power Volume 1 : A history of power from the beginning to A.D. 1760. (ตีพิมพ์ 1986)

2. The Sources of Social Power Volume 2 : The rise of classes and nation states 1760 – 1914. (ตีพิมพ์ 1993)

3. The Sources of Social Power Volume 3 : Global empires and revolution, 1890 – 1945. (ตีพิมพ์ 2013)

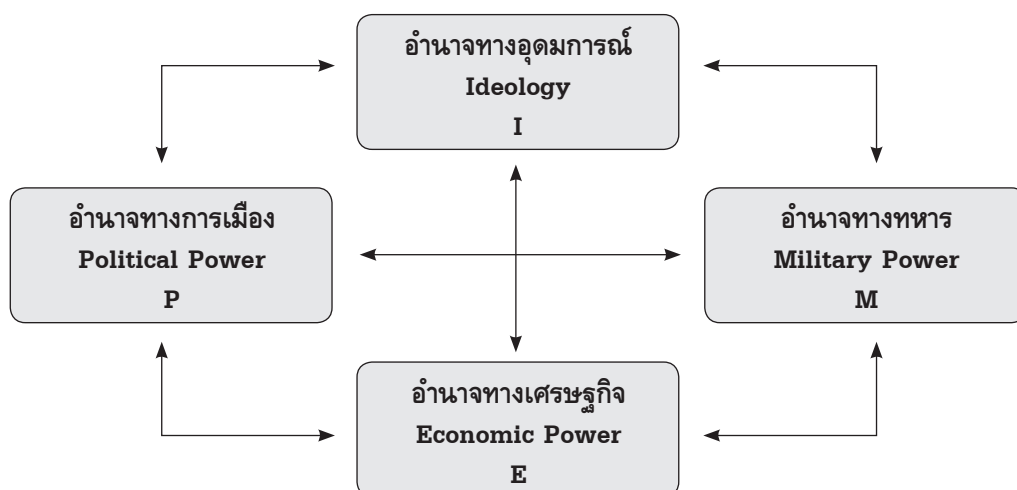
และ 4. The Sources of Social Power Volume 4 : Globalizations, 1945 – 2011. (ตีพิมพ์ 2013)

กรอบทางทฤษฎีว่าด้วยอำนาจของประเทศได้รับการวางไว้แล้วอย่างชัดเจนตั้งแต่ในหนังสือชุดอำนาจทางสังคมเล่มหนึ่ง ค.ศ. 1986 ซึ่งมานน์เรียกว่า “IEMP model” (Mann. 1986 : 28) หรืออีกนัยหนึ่ง อำนาจทางอุดมการณ์ (Ideology) ; อำนาจทางเศรษฐกิจ (Economy) ; อำนาจทางการทหาร (Military) ; และอำนาจทางการเมือง (Political) นั้นเอง

ในทัศนะของมานน์ ไม่มีสังคมมนุษย์ไม่ว่าในยุคสมัยใดที่มีเอกภาพอย่างสมบูรณ์ (Societies are not unitary) (Mann. 1986 : 1) แต่สังคมมนุษย์ในใดที่หนึ่งและเวลาใดเวลาหนึ่งจะประกอบขึ้นมาจากเครือข่ายของอำนาจอันหลากหลายที่ไขว้และซ้อนทับกันอยู่เสมอ (societies as multiple overlapping and intersecting power networks) (Mann. 1986 : 2) เครือข่ายของอำนาจที่มานน์ให้ความสำคัญมี 4 ชนิดคือ เครือข่ายทางอุดมการณ์ เครือข่ายทางเศรษฐกิจ เครือข่ายทางการทหาร และเครือข่ายทางการเมือง คำถามก็คือ เครือข่ายของอำนาจทั้ง 4 ชนิดนี้ อะไรสำคัญที่สุด และเครือข่ายทั้ง 4 มีแบบแผนของความสัมพันธ์ที่เขียนเป็นสูตรสำเร็จรูปได้หรือไม่?

ในบทที่ 16 มานน์ระบุอย่างชัดเจนว่าในหนังสือของเขาจะไม่มีคำตอบสำเร็จรูปต่อคำถามข้างต้น เหมือนกับที่ลัทธิวัตถุนิยมทางประวัติศาสตร์ (historical materialism) ของมาร์กซ์และเอนเงิลส์ที่ยกอำนาจทางเศรษฐกิจมีความสำคัญที่สุด และเป็นจุดจักรกลที่ขับเคลื่อนประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ (Mann. 1986 : 523) แต่ในทัศนะของเขา ประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติในที่ต่าง ๆ เผยให้เห็นว่าอำนาจแต่ละชนิดต่างผลัดกันขึ้นมาแสดงบทบาทหลักแตกต่างกันไป และไม่มีสูตรที่แน่นอนตายตัวด้วยว่าเหตุการณ์จะต้องดำเนินไปเป็นขั้นเป็นตอนที่ชัดเจนตายตัว มานน์ใช้คำว่า ในบางช่วงเวลา อำนาจชนิดใดชนิดหนึ่งอาจขึ้นมาแสดงบทบาทนำ (temporarily predominant) ทำการกำหนดทิศทางเดินให้กับ

อำนาจอื่น ๆ รวมทั้งจัดระบบแห่งความสัมพันธ์ซึ่งอำนาจจะหว่างกันขึ้นมาใหม่ และจากนั้นก็ค่อย ๆ จมหายไปในชีวิตของสังคมร่วมกับอำนาจชนิดอื่น ๆ อีก (.... It emerges out of social life in general, exercises its track - laying, reorganizing power, and then becomes progressively more difficult to distinguish from social life in general once again.) (Mann. 1986 : 523). กล่าวโดยสรุปก็คืออำนาจแต่ละชนิดอาจจะมีค่าสำคัญไม่เท่ากันในแต่ละช่วงของเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ เช่น อำนาจทางอุดมการณ์อาจขึ้นมามีบทบาทนำในช่วงการปฏิรูปศาสนาในยุโรปศตวรรษที่ 16 ; อำนาจทางการเมืองมีบทบาทนำในการปฏิวัติฝรั่งเศส.ศ. 1789 ; อำนาจทางเศรษฐกิจมีบทบาทนำในการปฏิวัติอุตสาหกรรมของอังกฤษในช่วงศตวรรษที่ 19 ; และอำนาจทางการเมืองขึ้นมามีบทบาทนำในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 ในครั้งแรกของศตวรรษที่ 20 เป็นต้น การจะเข้าใจเรื่องของอำนาจให้ดีขึ้นจึงต้องลงไปรายละเอียดว่ามานั้นหมายความว่าอย่างไรเมื่อเขาพูดถึง IEMP

แผนภาพที่ 2 ความสัมพันธ์ของ IEMP

ที่มา : Mann, Michael. 1986 : 28

2.1 อำนาจทางอุดมการณ์ (Ideological power)

สำหรับมานน์ อุดมการณ์ (ideology) เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิ่งสำคัญ 3 อย่างใหญ่ ๆ ในชีวิตมนุษย์คือ

2.1.1 ความหมาย (meaning) ของโลกและชีวิตมนุษย์ ความหมายดังกล่าวครอบคลุมเรื่องราวต่าง ๆ เช่น โลกเป็นมาอย่างไร ใครสร้างโลก โลกมีกติกามีหรือมีผู้ควบคุมความเป็นไปทั้งหลายทั้งปวงในโลกหรือไม่ มนุษย์มีส่วนสัมพันธ์กับโลกอย่างไร อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ที่ควบคุมความเป็นไปแบบเดียวกับโลกหรือไม่ ฯลฯ กล่าวโดยสรุป คำถามที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของอุดมการณ์คือคำถามที่ว่ามนุษย์มีความเป็นมาอย่างไรในอดีต มนุษย์เป็นอยู่อย่างไรในปัจจุบัน และมนุษย์จะไปไหนในอนาคต รวมทั้งปัญหาที่ว่าความเป็นอยู่จริง ๆ กับสภาพที่มนุษย์ “ควรจะเป็น” นั้น ถ้าไม่สอดคล้องกันจะอย่างไร

เรื่องราวทางอุดมการณ์เหล่านี้สัมผัสไม่ได้ด้วยสัมผัสทั้ง 5 (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ; direct sense perception) แต่ต้องอาศัยความคิด ความเชื่อ ที่เป็นจินตนาการ ซึ่งมีหลายส่วนที่เป็นความยึดมั่นและศรัทธามากกว่าเป็นเหตุผลที่อ้างอิงได้โดยตรง

สถาบันทางสังคมที่มีอำนาจทางอุดมการณ์มากที่สุด (โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอดีต) คือสถาบันศาสนา ซึ่งผลิตหรือสร้างความรู้และความหมายแบบที่เรียกว่า ปรมาตม์ (ultimate knowledge and meaning) (Mann, 1986 : 22) ผู้เขียนบทความนี้จะชี้ให้เห็นต่อไปข้างหน้าว่า ความรู้แบบปรมาตม์ทางศาสนาไม่เหมือนกับความรู้ที่โลกยุคใหม่ถือว่าเป็นความรู้ทางโลกที่พิสูจน์ทดลองได้ และดังนั้นจึงขนานนามให้เป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์ (secular, experimental, and hence scientific knowledge) โลกสมัยใหม่ให้ความสำคัญกับความรู้ทางโลกดังกล่าวมากกว่าความรู้ทางธรรมที่เป็นปรมาตม์

2.1.2 อุดมการณ์เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปทัสถานหรือบรรทัดฐาน (norms) หรือแบบแผนการประพฤติปฏิบัติที่บุคคลพึงมีต่อบุคคลอื่น บรรทัดฐานดังกล่าวจึงเป็นเรื่องที่เห็นแตกต่างกันไปทั้งตามกาลและเทศะต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม บรรทัดฐานเป็นสิ่งสำคัญต่อการร่วมมือทางสังคม (social cooperation) ดังนั้นมันจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ค้ำประกันความเป็นหมู่คณะของสังคมมนุษย์ หมู่คณะใดที่ขาดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน (mutual trust) หรือขาดขวัญและกำลังใจร่วม (collective morale) หมู่คณะนั้นก็เสี่ยงต่อการสูญเสียความเป็นหมู่คณะ

2.1.3 พฤติกรรมทางด้านพิธีกรรมและสุนทรียะ (aesthetic/ritual practices) การดำรงชีวิตของมนุษย์ทุกยุคทุกสมัยเกี่ยวข้องกับพิธีกรรม (rituals) และศิลปะหลายรูปแบบไม่ว่าจะเป็นคีตศิลป์ นาฏศิลป์ วิจิตรศิลป์ ฯลฯ ศิลปะและพิธีกรรมทำให้ความหมายของโลกและชีวิตเป็นที่รับรู้ได้อีกทางหนึ่ง โดยผ่านช่องทางที่เรียกว่า “ความงาม” หรือ “สุนทรียะ” (aesthetic) ซึ่งสัมผัสได้ด้วยสัมผัสทั้ง 5 การถกเถียงกันเรื่องความงามของศิลปะแขนงต่าง ๆ นั้น เอาชนะกันไม่ได้ด้วยเหตุผลหรือกฎเกณฑ์ที่ใช้พิสูจน์ “ความจริง” มาร์ค บล็อก (Marc Bloch) เคยให้ข้อสังเกตว่า เราจะใช้เหตุผลถกเถียงกันเรื่องเพลงไม่ได้ (Mann, 1986 : 23)

มานน์เห็นว่าในอดีต สถาบันทางศาสนาคือสถาบันที่มีอำนาจทางอุดมการณ์ (ideological power) สูงสุด เพราะเข้าไปควบคุมหรือผูกขาดหรือมีบทบาทในการกำหนดความรู้และความหมายของโลกและชีวิต บรรทัดฐานการปฏิบัติตนของสมาชิกสังคม รวมเรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและสุนทรียะทุกแขนงมากกว่าสถาบันใด ๆ แต่ในศตวรรษที่ 20 ที่ผ่านไป อำนาจทางอุดมการณ์หลุดออกจากมือของสถาบันศาสนาไปสู่สถาบันทางโลกอื่น ๆ เช่นที่เห็นได้อย่างเด่นชัดในกรณีของลัทธิมาร์กซ์ (Marxism) ในบางประเทศ

2.2 อำนาจทางเศรษฐกิจ (Economic power)

เศรษฐกิจเป็นเรื่องการหาของกินของใช้เพื่อตอบสนองความต้องการในการดำรงชีพ (subsistence needs) ดังนั้นมนุษย์จึงจัดองค์กรเพื่อตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจออกมาในรูปแบบที่รู้จักกันทั่วไปใน 4 ชื่อคือ การผลิต (production) ; การแลกเปลี่ยน (exchange) ; การแบ่งปันผลของการผลิต (distribution) ; และการบริโภค (consumption) มานน์ใช้คำที่แตกต่างออกไปเล็กน้อยคือ

extraction - transformation - distribution - consumption. (Mann. 1986 : 24) การผลิตในที่นี้หมายรวมทั้งกิจกรรมที่ผลิตขึ้นโดยตรงโดยฝีมือมนุษย์ เช่นอาหารจากโรงงาน หรือผลิตผลทางการเกษตรจากไร่นาของเกษตรกร และการหามา (extraction) ซึ่งสิ่งที่เกิดเองตามธรรมชาติ เช่น การเก็บผลไม้ป่าของมนุษย์สมัยดึกดำบรรพ์ หรือการจับปลาในท้องทะเลลึกของชาวประมง ส่วนการแลกเปลี่ยน (exchange) ก็รวมทั้งการเอาของแลกของ (barter) ตลอดจนการซื้อ - ขายเปลี่ยนมือของสินค้าและบริการต่าง ๆ (transformation) ในสมัยหลัง ๆ ในชีวิตทางเศรษฐกิจของมนุษยชาติหรือที่เรียกย่อ ๆ ว่า “การทำมาหากิน” นั้นเรายังเห็นได้ว่ามนุษย์จัดตั้งองค์กรขึ้นทำหน้าที่อีก 2 อย่างในวงจรของเศรษฐกิจ นั่นคือ การแบ่งปันผลผลิตจากวงจรเศรษฐกิจทั้งระบบ (distribution) ซึ่งองค์กรดังกล่าวนี้ปรากฏตัวในรูปของระบบกรรมสิทธิ์และการภาษีอากรเป็นต้น องค์กรสุดท้ายที่ทุกวงจรทางเศรษฐกิจต้องมีคือการบริโภค การบริโภคเป็นกิจกรรมที่ทำให้ชีวิตทางเศรษฐกิจของมนุษย์ดำเนินไปครบวงจร เพราะการบริโภคคือการตอบสนองต่อความจำเป็นในการดำรงชีวิตให้อยู่รอดของมนุษย์

กลุ่มบุคคลที่ควบคุมความเป็นไปของขั้นตอนต่าง ๆ (รวมทั้งองค์กรที่จัดตั้งขึ้น) ของวงจรชีวิตทางเศรษฐกิจ (การผลิต - การแลกเปลี่ยน - การกระจายผลผลิต - การบริโภค) จึงเป็นกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจ คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx, 1813 - 1883) คือนักปฏิวัติและนักทฤษฎีทางสังคมศาสตร์คนสำคัญของศตวรรษที่ 19 เสนอว่า สิ่งสำคัญที่สุดที่กำหนดความเป็นไปของสังคมมนุษย์คือ ชีวิตทางเศรษฐกิจนี้เอง และส่วนที่สำคัญที่สุดในชีวิตทางเศรษฐกิจทั้งวงจรมี การผลิตคือหัวใจ ดังที่มาร์กซ์เรียกว่า แบบวิถีการผลิต (Mode of production) จะกำหนดลักษณะของสังคมมนุษย์ (Social Formation) ชนชั้นหรือกลุ่มบุคคลที่ควบคุมแบบวิถีการผลิตในสังคมไว้มือได้ ชนชั้นนั้นคือผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจสูงสุด ในสมัยของมาร์กซ์ ชนชั้นนายทุนอุตสาหกรรม (Industrial Capitalist Class) คือชนชั้นที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจสูงสุด และดังนั้นจึงมีอำนาจในการกำหนดความเป็นไปของสังคมหรือประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติมากกว่าใคร ๆ

ชาวลัทธิมาร์กซ์ (Marxists) ทั้งที่เป็นนักปฏิวัติและนักวิชาการทั้งในศตวรรษที่ 19 และ 20 ส่วนมากเชื่อว่าอำนาจทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งของระบบทุนนิยมมีพลังสูงสุดในการกำหนดทิศทางหรือจังหวะก้าวของสังคมมนุษย์ ในปลายศตวรรษที่ 20 (โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียต ในปี ค.ศ. 1991) ความเชื่อดังกล่าวลดความน่าเชื่อถือไปเป็นอันมาก ความพยายามที่จะตอบคำถามที่ว่า อะไรคือปัจจัยที่มีความสำคัญที่สุดต่อความเป็นไปของสังคมมนุษย์ (ultimate primary) ซึ่งนักวิชาการถกเถียงกันมากกว่า 200 ปี จึงพลอยเสื่อมความนิยมลงไปด้วย มานน์ก็เป็นคนหนึ่ง (ดังที่เราได้กล่าวมาแล้วข้างต้น) ที่ปฏิเสธที่จะตอบคำถาม (ที่ดูเหมือนจะไม่เกิดประโยชน์)

2.3 อำนาจทางทหาร (Military power)

อำนาจทางทหารคือกำลังทางกายภาพที่จัดตั้งขึ้นเป็นองค์กรสำหรับป้องกันหมู่คณะของตนเองก็ได้ ใช้รุกรานหมู่คณะอื่นๆ ก็ได้ องค์กรจัดตั้งที่ใช้อำนาจทางทหารจึงเป็นองค์กรที่มีลักษณะรวมศูนย์อย่างเข้มข้นในการใช้ความรุนแรง (concentrated-coercive) เพราะการทหารเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเป็น - ตาย (questions of life and death) ที่ไม่ปกติของทั้งตัวบุคคล องค์กร และสังคมโดย

รวม ชนชั้นนำทางทหาร (military elites) จึงเป็นผู้ผูกขาดอำนาจในการบังคับบัญชาองค์กรทางทหาร ซึ่งเป็นอำนาจที่มีความเป็นไปได้นี้ทั้ง 2 ลักษณะคือ ประการแรก ใช้ไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชุมชนหรือสังคมโดยรวม (collective) หรือประการที่สอง ใช้แบ่งปันผลประโยชน์ (distribution) ให้แก่ส่วนต่าง ๆ หรือกลุ่มต่าง ๆ (รวมทั้งตนเองด้วย) ตามที่ตนเห็นเหมาะสม ในยามสงคราม อำนาจทางทหารจะสถาปนาตนขึ้นมีฐานะเหนือกว่าอำนาจชนิดอื่น ๆ และบางครั้งความเป็นเอกนี้อาจขยายตัวจนเกินสนามรบเข้าไปสู่สังคมพลเรือนด้วย ในยามสงบ อำนาจสั่งการหรือควบคุมแบบทหารจะใช้กันอย่างแพร่หลายในยุคสมัยที่งานโยธาสาธารณะทั้งหลายใช้แรงงานทาสหรือแรงงานเกณฑ์ (Corvée) ในการสร้างเมือง บ่อมปรการ ทำถนน ขุดคลอง สร้างศาสนสถานขนาดใหญ่ เป็นต้น แต่ในการทำการเกษตรซึ่งใช้แรงงานแบบกระจายในพื้นที่ขนาดใหญ่ การใช้อำนาจควบคุมแบบทหารจะไม่เหมาะสม เช่นเดียวกับในสังคมอุตสาหกรรมซึ่งต้องการแรงงานที่มีทักษะฝีมือสูงการควบคุมแบบทหารก็ไม่เหมาะสม อำนาจทางทหารจึงมีข้อจำกัดในตัวของมันเอง กล่าวคือ เฉพาะในส่วนที่ต้องการใช้อำนาจบังคับอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดให้ได้ผลอย่างรวดเร็ว อำนาจทางทหารต้องรวมศูนย์และเข้มข้นอย่างยิ่งในการจัดองค์กร แต่การที่อำนาจทางทหารจะขยายพื้นที่ปฏิบัติการได้อย่างกว้างขวางนั้น อำนาจทางทหารต้องพึ่งอำนาจชนิดอื่น ในประวัติศาสตร์ก่อนหน้าที่จะมีการปฏิวัติทางด้านการสื่อสารและคมนาคมในศตวรรษที่ 19 กองทัพทั้งหลายสามารถรวมศูนย์อำนาจปฏิบัติการโดยขาดการส่งกำลังบำรุงได้ไม่เกิน 90 กิโลเมตร และกระนั้นการควบคุมให้ต่อเนื่องหลังประสบชัยชนะก็ยิ่งยากลำบาก (Mann. 1986 : 26) การใช้อำนาจบังคับแบบเด็ดขาดอย่างทหาร (เรียกว่า ลัทธินิยมทหาร/ militarism) จึงมีใช้จะนำความสำเร็จมาให้เสมอไป เยอรมนีในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 และ 2 อาจเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นความหายนะเมื่ออำนาจทางทหารสถาปนาการนำ (ร่วมกับอำนาจทางการเมือง?) จนขาดดุลยภาพกับอำนาจชนิดอื่น ๆ

2.4 อำนาจทางการเมือง (Political power)

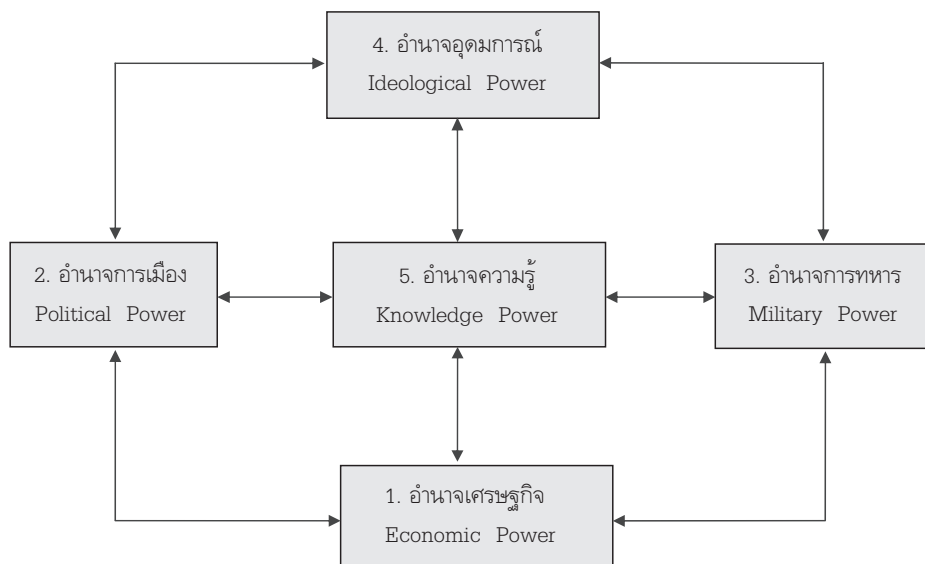
ในความคิดของมานน์ ธาตุแท้ของอำนาจทางการเมืองคือการสถาปนากฎกติกาในการดำรงชีวิตร่วมกันในอาณาบริเวณที่เจาะจง (territorialized regulation of social relations) (Mann. 1986 : 26) ในสมัยใหม่ อาณาบริเวณที่มีอาณาเขตชัดเจนนี้เรียกว่า “รัฐ” (the state) อำนาจทางการเมืองจึงต่างจากอำนาจอื่น ๆ ทั้ง 3 อย่างที่กล่าวมาแล้วในข้อสำคัญ 2 ประการคือ ประการแรก อำนาจการเมืองเน้นความสำคัญของขอบเขตหรือเขตแดนเป็นหลัก ในขณะที่อำนาจชนิดอื่นก้าวข้าม (transcend) เขตแดนเป็นเรื่องปกติ ; ประการที่สอง อำนาจการเมืองเน้นศูนย์กลาง (centre) เสมอ และอำนาจทางการเมืองของส่วนอื่น ๆ (ไม่ว่าภูมิภาคหรือท้องถิ่น) ล้วนต้องเชื่อมโยงกับศูนย์กลางดังกล่าวไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่งตลอดเวลา ในขณะที่ศูนย์กลางไม่ใช่สิ่งจำเป็นสำหรับอำนาจชนิดอื่น (อย่างน้อยก็ไม่จำเป็นเท่ากับอำนาจทางการเมือง)

จึงกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า อำนาจทางการเมืองนั้นจำเป็นต้องมีศูนย์กลางและจำกัดอาณาบริเวณแน่นอน (Political power is necessarily centralized and territorial, and in these respects differs from the other power sources.) (Mann. 1986 : 27)

สรุป ในทัศนะของมานน์ ความสัมพันธ์ของมนุษย์ต่อมนุษย์ก่อตัวในรูปของเครือข่ายแห่งอำนาจ (power networks) แต่ละเครือข่ายแห่งอำนาจมีความสามารถ (capacities) ไม่เท่ากันในการสร้างความร่วมมือจากมนุษย์ (social cooperation) เครือข่ายแห่งอำนาจที่มานน์คิดว่าจะมีความสำคัญมาก ๆ มีอยู่ 4 เครือข่ายนั่นคือ อำนาจทางอุดมการณ์ อำนาจทางเศรษฐกิจ อำนาจทางทหาร และอำนาจทางการเมือง เครือข่ายแห่งอำนาจทั้ง 4 นี้สอดคล้องกันอยู่อย่างไรในสังคมมนุษย์หนึ่ง ๆ เป็นสิ่งที่เขียนออกมาเป็นสูตรตายตัวไม่ได้ แต่ดูเหมือนมานน์จะทิ้งข้อสังเกตไว้แห่งหนึ่งว่า ในบรรดาเครือข่ายอำนาจทั้ง 4 นั้น อำนาจทางทหารจะแสดงตัวเป็นพลังหลักในการจัดโครงสร้างสังคมได้ในระยะสั้น ๆ (สั้นที่สุดในอำนาจทั้ง 4) ขณะที่อำนาจทางอุดมการณ์นั้นแสดงพลังได้ในระยะเวลายาวนานที่สุด ส่วนอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองนั้นให้เข้าใจเอาเองว่ามีพลวัตรอยู่ระหว่างอำนาจทางทหารและอำนาจทางอุดมการณ์

3. อำนาจของประเทศในปัจจุบัน

ผู้เขียนบทความนี้ขอเสนอว่าการมองอำนาจของประเทศให้ครอบคลุมต้องรวมอำนาจ 5 ชนิด ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพบทที่ 3 ปฏิสัมพันธ์/บูรณาการของอำนาจ 5 ชนิด

จากแผนภาพที่ 3 จะเห็นได้ว่ามีเพียง “อำนาจความรู้” เท่านั้นที่เพิ่มเติมมาจากอำนาจทั้ง 4 ชนิด ตามที่ไม่เคยได้แก่กันได้แก่ในแผนภาพที่ 2 ผู้เขียนจึงวางเป้าหมายหลักของบทความนี้ไว้ที่การอธิบายอำนาจชนิดที่ 5 เป็นสำคัญ ในส่วนที่เกี่ยวกับอำนาจทั้ง 4 ชนิด ของมานน์จะกล่าวถึงเท่าที่จำเป็น

อนึ่ง ในการที่จะทำความเข้าใจ “อำนาจความรู้” ให้กระจ่าง ผู้เขียนคิดว่าต้องตอบคำถามต่อไปนี้ :

1) อำนาจความรู้คืออะไร? หรืออีกนัยหนึ่งความรู้จะเป็นอำนาจได้ ; 2) อำนาจทั้ง 5 ชนิดดำรงอยู่โดยมีความเกี่ยวพันกันอย่างไร ? ; 3) อำนาจแต่ละชนิดเป็นได้ทั้งอำนาจเชิงบวก (อำนาจเอื้อ ; power to) และอำนาจเชิงลบ (อำนาจเหนือ/ power over) ใช่หรือไม่? ; 4) สมรรถนะผลสูงสุดของอำนาจของประเทศ คือการบูรณาการอำนาจทั้ง 5 ชนิดเข้าด้วยกันใช่หรือไม่? และการบูรณาการอำนาจทุกชนิดเข้าด้วยกันที่จะได้ผลสูงสุดต้องหยั่งรากลึกถึงปัจเจกบุคคลทุกคนของประเทศใช่หรือไม่ และมีวิธีทำอย่างไร? ส่วนที่เหลือของบทความนี้ จะพยายามตอบคำถามทั้ง 5 ข้อดังกล่าว

3.1 อำนาจความรู้คืออะไร?

ถาม : อำนาจความรู้ (Knowledge Power) คืออะไร?

ตอบ : ความรู้เกี่ยวกับอำนาจ

คำตอบต่อคำถามข้างต้นนี้ดูเผินๆ เหมือนจะเป็นการ “เล่นคำ” แต่จริงๆ ไม่ใช่ จริงๆ แล้ว ความรู้เกี่ยวกับอำนาจจะครอบคลุมเนื้อหาสาระอีกหลายคำถาม เริ่มตั้งแต่คำถามของอำนาจเช่น อำนาจคืออะไร ไปจนกระทั่งความรู้แบบไหนที่จะทำให้ผู้รู้มีอำนาจได้ (เช่น ความรู้เรื่องการต้มมี หรือการเขียนอักษรขอมโบราณได้จะทำให้มีอำนาจในสังคมปัจจุบันได้หรือไม่ ฯลฯ) ซึ่งเป็นความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ (nature) หรือแก่นแท้ของอำนาจเลยทีเดียว

ในบทความนี้ เมื่อใดที่พูดถึง “อำนาจ” ผู้เขียนถือตามคำนิยามของแมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber, 1864 - 1920) เป็นหลัก นั่นคือ อำนาจ คือ “ความเป็นไปได้ที่บุคคลจะทำให้เจตนาของตนบรรลุผลได้เมื่อเขาสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ ไม่ว่าจะมีการต่อต้านหรือไม่และไม่จำกัดว่าความเป็นไปได้ดังกล่าวจะมีสาเหตุหรือรากฐานมาจากอะไร” (สมเกียรติ วันทะนะ. 2550 : 196)

ความรู้ที่จะทำให้มีอำนาจในความหมายดังกล่าวข้างต้นนี้ จึงหมายถึงความรู้ที่ทำให้บุคคล (หรือประเทศ) สามารถบรรลุเจตนาหรือความประสงค์ของตนได้ โดยสามารถทดสอบได้ในเชิงประจักษ์ ในปัจจุบัน ความรู้ดังกล่าวที่มีอำนาจมากที่สุดในโลกยุคใหม่ (ในช่วงระยะเวลาประมาณ 500 ปีที่ผ่านมา) คือความรู้เกี่ยวกับรัฐ เมื่อเจาะลึกไปในรายละเอียด ความรู้เกี่ยวกับรัฐ เริ่มตั้งแต่ความหมายของรัฐ ; ทำไมต้องมีรัฐ ; อะไรคือองค์ประกอบหรืออุปกรณ์สำคัญในการสร้างรัฐ ; อะไรคือปัจจัยที่จะกำหนดความเข้มแข็งและเสถียรภาพของรัฐ ; อะไรคือปัจจัยที่จะนำมาซึ่งความเสื่อมโทรมและแตกสลายของรัฐ ฯลฯ ความรู้ในเรื่องเหล่านี้เป็นความรู้ที่สำคัญที่สุดของมนุษยชาติ ในช่วง 500 ปีที่ผ่านมา เพราะความรู้ดังกล่าวเป็นความรู้ที่มีอำนาจมากที่สุด นั่นคือ ทำให้ผู้รู้สามารถใช้ความรู้นั้นสร้างความสมประสงค์ให้แก่ตนหรือประเทศชาติ หมู่คณะของตนได้

3.2 อำนาจทั้ง 5 ชนิดดำรงอยู่อย่างไร

ในบทความนี้ผู้เขียนเลือกอำนาจที่สำคัญที่มีผลต่อฐานะของประเทศมากแล้วเพียง 5 ชนิด คือ อำนาจทางเศรษฐกิจ (Economic Power) อำนาจทางการเมือง (Political Power) อำนาจทางการทหาร (Military Power) อำนาจทางอุดมการณ์ (Ideological Power) และอำนาจความรู้ (Knowledge Power)

เพื่อให้เข้าใจง่าย ๆ ขออธิบายว่า อำนาจทางเศรษฐกิจ คือ ความสามารถในการตอบสนองวัตถุประสงค์ในเรื่อง “การทำมาหากิน” ของประชากรของประเทศ อำนาจทางการเมือง คือความสามารถในการตอบสนองกฎกติกาใน “การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข” ของประชากรของประเทศ อำนาจทางการทหารคือความสามารถต่อสู้ป้องกันภัยคุกคามต่อการดำรงอยู่ของรัฐที่มาจาก “การใช้กำลังทางกายภาพบีบบังคับ” ทั้งจากภายนอกและภายในประเทศ อำนาจทางอุดมการณ์ คือความสามารถในการตอบสนองต่อ “อุดมคติหรือเป้าหมายในการดำรงชีวิต” ของประชากรของประเทศ และอำนาจความรู้ คือความสามารถใน “การเข้าถึงความจริง” เกี่ยวกับธรรมชาติแห่งรัฐ

อำนาจทั้ง 5 ชนิดที่กล่าวนี้ดำรงอยู่อย่างมีความเกี่ยวพันกันในแบบที่เป็นเครือข่าย (network) กล่าวคือโยงใยถึงซึ่งกันและกัน ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงในอำนาจหนึ่ง ๆ จะส่งผลกระทบ (ทั้งในทางบวกหรือทางลบ) ถึงอำนาจอื่น ๆ ที่เหลือทุกชนิดด้วย ยกตัวอย่างเช่น ถ้าประชาชนในประเทศหนึ่งมีการทำมาหากินผิดเคื่อง (อำนาจทางเศรษฐกิจต่ำหรือน้อย) ส่วนเกินทางเศรษฐกิจย่อมมีน้อย ; ดังนั้นเงินทองที่จะใช้ตามนโยบายทางการเมืองของรัฐบาล (ที่มุ่งให้เกิด “ความสงบสุข” : ผู้คนต้องมีความสุข จึงจะสงบได้ ถ้าไม่มีความสุขก็ยากจะสงบ และถ้าไม่สงบชีวิตก็ยากจะมีความสุข) ก็จะขาดแคลน ; ทรัพยากรทางเศรษฐกิจที่น้อยก็ไม่อาจสร้างกองทัพที่เข้มแข็งทั้งในทางกำลังพลและยุทธโปกรณ์ได้เต็มที่ ; ทรัพยากรทางเศรษฐกิจที่ขาดแคลนย่อมไม่อาจส่งเสริมให้อุดมคติของชีวิต (ไม่ว่าในรูปของความศรัทธาแก่กล้าในศาสนา หรือลัทธิบริโภคนิยมของปัจเจกชนอย่างเต็มที่ก็ตาม) ดำเนินไปได้ตามที่ประสงค์ ; อำนาจทางเศรษฐกิจที่นิยมหรืออ่อนแอย่อมส่งผลโดยตรงต่อระบบการศึกษา ซึ่งเป็นพื้นฐานในการสร้างคนให้แก่อำนาจทั้ง 4 ชนิดที่กล่าวมาโดยตรง ประเทศยากจนจึงไม่สามารถสร้างระบบการศึกษาและวิจัยที่บรรลุถึงความรู้ที่ทันสมัยหรือเป็นผู้นำในโลกที่เต็มไปด้วยการแข่งขันซึ่งดีซึ่งเด่นอย่างเอาเป็นเอาตายได้

การโยงใยกันในลักษณะลูกโซ่แบบนี้ใช้ได้ไม่ว่าเราจะเริ่มต้นจากอำนาจชนิดใดก่อนก็ตาม ซึ่งสภาพแบบนี้ทำให้เหมือนกับเป็นงูกินหางหรือเขาวงกต จะเริ่มจุดไหนก็ดูเหมือนจะติดพันกันไปหมด แต่ถ้าอำนาจแต่ละชนิดเป็นแบบเข้มแข็ง คำอธิบายก็จะออกมาอีกชุดหนึ่ง เช่น ประเทศที่ร่ำรวย การทหารก็มักจะเข้มแข็ง การเมืองก็มักจะมั่นคงและเป็นไปตามกฎกติกา ความรู้ก็ก้าวหน้าและอุดมคติของชีวิตหรือคุณภาพของชีวิตก็สูงตามไปด้วย ดังนั้นเป็นต้น

3.3 อำนาจในเชิงบวก (power to) และอำนาจในเชิงลบ (power over)

ตามปกติ มนุษย์เราไม่ว่าในสังคมไหนๆ ตั้งแต่ดึกดำบรรพ์จนถึงปัจจุบันมีความโน้มเอียงที่จะมองอำนาจในเชิงลบ ซึ่งเรียกว่า “อำนาจเหนือ” (power over) ตัวอย่างที่เด่นชัดที่สุด คือทัศนคติของโรเบิร์ต ดาห์ล (Robert Dahl. 1957. “The concept of power”, *Behavioral Science*, 2, pp. 201-5)

ซึ่งให้คำนิยามว่า อำนาจคือ สภาวะการณ์ที่ “A มีอำนาจเหนือ B ในเงื่อนไขที่ว่า A สามารถทำให้ B กระทำบางสิ่งบางอย่างซึ่งปกติแล้ว B จะไม่กระทำ” (สมเกียรติ วันทะนะ. 2550 : 197).

เมื่อมองในเชิงลบ (negative power) ในรูปของอำนาจเหนือ (power over) อำนาจจึงมักถูกมองไปในแง่ที่ไม่ดีคือ เป็นการคุกคามหรือควบคุมพฤติกรรมหรือเสรีภาพของบุคคลอื่น ๆ โดยที่เขามิได้สมัครใจ อำนาจในความหมายนี้จึงเป็นอันตรายต่อสิทธิเสรีภาพและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของปัจเจกชน อำนาจในเชิงลบจึงมักถูกมองว่ามีลักษณะอนุรักษนิยมและอยู่ข้างผู้ปกครองหรือผู้ที่ได้เปรียบในสังคม

อย่างไรก็ตาม เมื่อไม่นานมานี้ นักวิชาการชาวฝรั่งเศสชื่อมิเชล ฟูกู (Michel Foucault, 1926-1984) ซึ่งให้เห็นว่าอำนาจอาจถูกมองในเชิงบวก (positive) นั่นคือ อำนาจก็อาจก่อให้เกิดการริเริ่มสร้างสรรค์ (productive) ได้ มิใช่จะก่อก่อแต่การบีบบังคับ (repressive) หรือห้ามปราม (forbidding) อย่างเดียว (Hearn. 2012 : 88 ; Haugaard and Clegg. 2012 : Vol. II, P.ix) ผู้เขียนบทความนี้มีความเห็นว่า ในการวิเคราะห์อำนาจของประเทศหนึ่งๆ แนวความคิดเรื่องอำนาจในเชิงบวก (ขอเรียกว่า “อำนาจเอื้อ” ไปพลาง ๆ ก่อน เพื่อจะถ่วงคำว่า “power to” จนกว่าจะเจอคำแปลที่ดีกว่านี้) จะให้มุมมองที่น่าตื่นเต้นและน่าสนใจกว่าการเน้นแต่ “อำนาจเหนือ” (power over) ดังที่ผ่าน ๆ มา

3.4 บุรณาการของอำนาจทั้ง 5 ชนิด

จากข้อ 3.2 เราได้เห็นแล้วว่าอำนาจทั้ง 5 ชนิด ดำรงอยู่ในลักษณะเป็นเครือข่ายที่โยงใยถึงกันและกันทั้งหมด ในข้อนี้จึงได้แสดงให้เห็นว่า ประสพการณ์การบูรณาการของอำนาจทั้ง 5 ชนิดนี้ในสังคมตะวันตกในยุคใหม่แสดงออกให้เห็นเป็นรูปธรรมได้อย่างไร ตัวอย่างที่เลือกมากล่าวจะทำเพียงสั้น ๆ และเรียงตามลำดับเวลา ภายใต้ชื่อ “การสร้างอำนาจของรัฐสมัยใหม่ : มองผ่านนักคิด”

1. นิคโคโล มาคิอาเวลลี (Niccolo Machiavelli, 1469-1527).

ปี ค.ศ. 1494 พระเจ้าชาร์ลส์ที่ 8 (ครองราชย์, 1483 - 1498) แห่งฝรั่งเศสยกกองทัพเข้าคาบสมุทรอิตาลี แคว้นแคว้นที่มีอำนาจมากที่สุดในขณะนั้นมี เวนิส มิลาน ฟลอเรนซ์สันตะปาปาและเนเปิลส์ ฟลอเรนซ์ร่วมมือกับเนเปิลส์เพื่อขยายอำนาจเข้าไปในดินแดนของมิลาน มิลานขอความช่วยเหลือจากฝรั่งเศส ฝรั่งเศสไปพร้อมกับปืนใหญ่อำนาจสูงซึ่งใช้ล่อลากไปด้วยม้า กังแพงปราสาทของราชอาณาจักรเนเปิลส์ซึ่งยืนหยัดต่อต้านการปิดล้อมของศัตรูมาได้หลายร้อยปีต้องพังไปโดยในเวลาเพียงแค่ 8 ชั่วโมง (Osborne. 2007 : 236)

พอล เฮิสต์ วิเคราะห์ว่าโลกสมัยใหม่ทุกวันนี้ถูกกำหนดขึ้นจากการปฏิวัติทางการทหาร (Revolution in Military Affairs, RMA) 2 ครั้งใหญ่ ๆ คือ การปฏิวัติดินปืนหรือปืนใหญ่ (Gunpowder Revolution) ในศตวรรษที่ 16 ครั้งหนึ่ง กับการปฏิวัติทางการทหารอันเป็นผลจากการประยุกต์ผลของการปฏิวัติอุตสาหกรรมอีกครั้งหนึ่งในกลางศตวรรษที่ 19 ผลของ RMA I ก่อให้เกิดรัฐอธิปไตยสมัยใหม่ที่เน้นอาณาเขต (modern sovereign territorial state) ส่วน RMA II ก่อให้เกิดรัฐชาติ (nation - state) (Hirst. 2001 : 7- 8)

เหตุการณ์ในปี ค.ศ. 1494 (รวมทั้งเมื่อ ค.ศ. 1453 ซึ่งเตอร์กใช้ปืนใหญ่ระดมยิงกำแพงกรุงคอนสแตนติโนเปิลเมืองหลวงของจักรวรรดิโรมันตะวันออกซึ่งไม่เคยเสียท่าแก่ผู้ใดนับตั้งแต่ก่อสร้างโดยจักรพรรดิคอนสแตนตินมหาราชเมื่อ ค.ศ. 330 จนพ่ายแพ้อย่างหมดรูป และถูกเปลี่ยนชื่อเป็นอิสตันบูล ศูนย์กลางแห่งใหม่ของอารยธรรมอิสลาม) ซึ่งให้เห็นว่าแบบแผนการปกครองของเจ้านครต่าง ๆ ในยุคกลางของยุโรปได้ปิดฉากลงแล้วอย่างสิ้นเชิง เดิมเจ้าในยุคกลางครองเมืองของตนอยู่ในปราสาทที่ล้อมด้วยกำแพงศิลาสูงใหญ่ ดังนั้นตราบใดที่กำแพงไม่ถูกทำลาย ใครก็บุกเข้าไปไม่ได้และผู้ล้อมเมืองก็ต้องล่าถอยไปด้วยความขาดแคลนเสบียงหรือความหนาวเย็นของฤดูหนาว แต่ปืนใหญ่ที่มีประสิทธิภาพสูงทำให้กำแพงศิลาที่โหนง ๆ ก็ไม่ปลอดภัยสำหรับผู้ปกครองอีกต่อไป นับแต่นั้นมา ความสามารถในการปกครองจึงอยู่ที่ความสามารถในการปกครองพื้นที่ขนาดใหญ่ (territory ซึ่งใหญ่กว่าแค่ตัวปราสาท) ใครคุมครองพื้นที่ให้ประชาชนทำมาหากินได้อย่างปลอดภัย ผู้นั้นก็จะเป็นผู้มีอำนาจ ใครทำเช่นนั้นไม่ได้เขาก็จะสูญเสียอำนาจในการเป็นผู้ปกครอง โจทย์ที่พระเจ้าชาร์ลส์ตั้งไว้ตั้งแต่ ค.ศ. 1494 จะเป็นโจทย์ที่ใช้ได้ต่อมาอีก 300 ปี นั่นคือจนถึงสิ้นศตวรรษที่ 18 การตอบโต้โจทย์นี้ผู้ปกครองจะต้องสร้างสมดุลระหว่างยุทธศาสตร์การตั้งรับ (defence) และการรุก (offence) การตั้งรับที่มีประสิทธิภาพคือการสร้างป้อมปราการแบบใหม่ ซึ่งต่อมาไม่นานได้รับการขนานนามว่า ป้อมแบบอิตาลี (trace italienne) ซึ่งป้อมและกำแพงจะมีความสูงและความหนาขนาดใช้พื้นที่บนกำแพงเป็นถนนเคลื่อนย้ายกำลังพลม้าและปืนใหญ่ไปต่อสู้กับศัตรูตามจุดต่าง ๆ ได้ ตามแนวกำแพงมีป้อมที่รูปร่างคล้ายหัวลูกศรเป็นระยะตลอดรอบเมือง (สมเกียรติ วันทะนะ. 2555 : 16-17) ส่วนการรุกที่มีประสิทธิภาพนั้นอย่างน้อยต้องมีปืนใหญ่ที่มีประสิทธิภาพสูงจำนวนมาก รวมทั้งไพร่พลที่มีความชำนาญในการใช้อาวุธดังกล่าว (หรือสร้างอาวุธดังกล่าวเสียเอง) ด้วย การสร้างความสมดุลระหว่างยุทธศาสตร์ทางการทหารทั้งการตั้งรับและการรุก จึงมีใช้เรื่องที่จำกัดอยู่แต่เทคนิคทางการทหารเท่านั้น แต่รวมไปถึงอำนาจทางเศรษฐกิจและอำนาจทางการเมืองอีกด้วย ในศตวรรษที่ 16 และ 17 เราจึงได้เห็นการเสื่อมถอยของอำนาจปกครองของชนชั้นขุนนางที่ใช้กำลังทหารม้าแบบอัศวินของยุคกลางและสิ่งที่ขึ้นมา มีอำนาจแทนคือราชอาณาจักรขนาดใหญ่ที่มีความมั่งคั่งซึ่งได้มาจากความร่วมมือของพ่อค้าและกรรมกร ในเมื่อนำเอาอาวุธยุทโธปกรณ์แบบใหม่ การสร้างป้อมปราการและกำแพงเมืองแบบใหม่ และที่สำคัญที่สุดคือการนำกำลังทหารปืนใหญ่และทหารราบเข้าแทนที่ทหารม้าแบบเก่า

ท่ามกลางบรรยากาศบ้านแตกสาแหรกขาดของคาบสมุทรอิตาลีในตอนปลายศตวรรษที่ 15 มาคิอาเวลลี นักปราชญ์และนักการทูตคนสำคัญของนครฟลอเรนซ์ คือคนแรก ๆ ที่ชี้ให้โลกได้เห็นว่า “อำนาจ” ในแบบเดิม ๆ นั้นเปลี่ยนไปแล้วอย่างสิ้นเชิง

มาคิอาเวลลี มีบทบาทเป็นหัวหน้าคณะทูตไปยังราชสำนักสเปน ฝรั่งเศส และสันตะปาปาหลายต่อหลายครั้งในช่วง ค.ศ. 1499-1512 ในปี ค.ศ. 1512 สาธารณรัฐฟลอเรนซ์ยอมแพ้แก่กองทัพของราชอาณาจักรสเปน สาธารณรัฐถูกยุบตระกูลเมดิชีกลับมาใช้อำนาจอีกครั้งหลังจากถูกยึดอำนาจไปตั้งแต่ ค.ศ. 1492 มาคิอาเวลลีถูกปลด ถูกสอบสวนแต่ในที่สุดได้รับการปล่อยตัวกลายเป็นคนว่างงาน 1513 เขาเขียน I Prince (The Prince) เพื่อเสนอต่อผู้ปกครองคนใหม่ของฟลอเรนซ์ แต่เขาไม่ได้รับการทบทวนให้กลับไปทำงานใดๆ มาคิอาเวลลีถึงแก่กรรม ค.ศ. 1527 หนังสือของเขาได้รับการตีพิมพ์ ค.ศ. 1532

ข้อคิด 2 ประการที่เราสรุปได้จากชีวิตและผลงานของมาคิอาเวลลี คือ

ประการที่หนึ่ง เรื่องราวของศาสนาซึ่งเคยเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุดในการปกครองบ้านเมืองหายไปจากหนังสือของมาคิอาเวลลีโดยสิ้นเชิง ในขณะเดียวกันเรื่องที่กำลังกลายเป็นหัวใจของการปกครองบ้านเมือง (ไม่ว่าจะในระดับใดหรือเรียกว่าอะไร) กลับกลายเป็นเรื่องของสงคราม

ประการที่สอง คำภาษาละติน “status” (ซึ่งแปลว่าสถานะโดยทั่วไป) ถูกนำมาใช้อย่างขึ้นในภาษาอิตาเลียน “stato” (ซึ่งเป็นต้นกำเนิดให้กับคำว่า état ในภาษาฝรั่งเศส state ในภาษาอังกฤษ และ staat ในภาษาเยอรมัน) ในความหมายที่หมายถึง สถานะของตัวผู้ปกครอง เมื่อมองจากพื้นฐานดังกล่าว หนังสือ The Prince จึงเป็นข้อเสนอของมาคิอาเวลลีว่า ถ้าจะให้ผู้ปกครองมีสถานะสูงส่ง มั่นคงปลอดภัย หรือเรียกว่าง่าย ๆ ว่ามีอำนาจนั้น ผู้ปกครองจะต้องทำอย่างไรนั่นเอง

คำตอบต่อคำถามนี้ ถ้าใครอยากรู้โดยละเอียดก็ลองเปิดดูสารบัญของหนังสือ The Prince ก็พอจะเดาคำตอบได้ เพราะในหนังสือเล่มเล็ก ๆ แต่แบ่งซอยเนื้อหาออกเป็นถึง 26 บทนี้ ทุกบทมีเนื้อหาขึ้นไปในทิศทางเดียวกันหมดนั่นคือผู้ปกครองที่ประสบผลสำเร็จ (นั่นคือ มี stato del principe) คือผู้ที่พึ่งตนเองเท่านั้น เช่น พึ่งกองทหารที่เกณฑ์และฝึกเอง แทนที่จะพึ่งทหารรับจ้าง (บทที่ 12) การเลือกที่จะเป็น ที่เกรงกลัวของราษฎรแทนที่จะเป็นที่รัก เพราะผู้ปกครองเป็นผู้กำหนดความเกรงกลัวแต่ราษฎรเป็นผู้กำหนดว่าจะรักหรือไม่รัก (บทที่ 17) และเลือกที่จะควบคุมโชคชะตา (ซึ่งในบางครั้งมาคิอาเวลลีก็ใช้คำนี้ในความหมายของพระเจ้าแบบที่คนทั่วไปมักชอบใช้กัน) แทนที่จะปล่อยให้โชคชะตาเป็นผู้ที่ควบคุมชีวิตของตน (บทที่ 25) เป็นต้น (สมเกียรติ วันทะนะ : ., 2548 : 81-93) กล่าวโดยสรุป ในระยะเปลี่ยนผ่านจาก ยุคก่อนสมัยใหม่เข้าสู่ยุคใหม่ซึ่งเต็มไปด้วยความลึบสนจนทุกอย่งยิ่งยวดนี้ มาคิอาเวลลี ไม่มีคำแนะนำอะไรดีไปกว่าให้พึ่งตนเองให้มากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ แต่กระนั้นตัวของเขาเองก็จบชีวิตลงด้วยความผิดหวัง แม้กระทั่งแค่ปฏิบัติตามคำสอนที่ตนเองเสนอ

2. ฌอง โบแดง (Jean Bodin, 1530-1576)

ในเวลาที่มาคิอาเวลลีเขียน The Prince (1513) การปฏิรูปศาสนายังมิได้เกิดขึ้นอย่างจริงจังในยุโรป ขบวนการปฏิรูปศาสนา (Reformation) เปิดฉากขึ้นอย่างเป็นทางการโดยมาร์ติน ลูเธอร์ (Martin Luther, 1483-1546) นักบวชและอาจารย์มหาวิทยาลัยวิตเตนแบร์ก เขียนคำประท้วง 95 ข้อต่อการขายใบไถ่บาป (indulgence) ของพระสันตะปาปาเพื่อหาทุนสร้างมหาวิหารเซนต์ ปีเตอร์ ที่วาติกัน กรุงโรม ในปี 1517 หัวใจสำคัญของคำประท้วงของลูเธอร์ คือ การขายใบไถ่บาปไม่มีหลักฐานทางพระคัมภีร์ใด ๆ รองรับว่ากระทำได้ ดังนั้นหากสนับสนุนการขายหรือซื้อใบไถ่บาปก็เท่ากับสนับสนุนว่าประชาชนไม่ต้องเข้าร่วมพิธีล้างบาป (Penance หรือ Confession) ซึ่งเป็นแก่นของศาสนาคริสต์ ลูเธอร์ยืนยันว่ามีแต่พระเจ้าเท่านั้นที่จะไถ่บาปมนุษย์ทั้งปวงได้

ผลลัพธ์ในระยะยาวของการประท้วงของลูเธอร์ คือ คริสต์ศาสนาในยุโรปแตกออกเป็น 2 นิกาย อย่างเด่นชัดระหว่างองค์กรคริสตจักรดั้งเดิมที่มีพระสันตะปาปาแห่งกรุงโรมเป็นประมุขเป็นนิกายโรมันคาทอลิก ส่วนผู้ประท้วงทั้งหลาย เช่น ที่นำโดยมาร์ติน ลูเธอร์ ฮุลดริช สวิงกลี (Huldrych Zwingli, 1484-1531) แห่งเมืองซูริก และจอห์น คาลวิน (John Calvin, 1509-1564) แห่งเมืองเจนีวา เป็นต้นเป็นนิกายโปรเตสแตนต์. ความขัดแย้งทางศาสนานี้ นำไปสู่ความขัดแย้งทางการเมืองจนกระทั่งก่อให้เกิด

สงครามหลายสิบครั้งในช่วง ค.ศ.1517-1648 สงครามที่ยืดเยื้อและส่งผลเสียหายรุนแรงที่สุดคือ สงครามสามสิบปี (1618-1648) ซึ่งส่วนใหญ่รบกันในพื้นที่เป็นประเทศเยอรมนีทุกวันนี้โดยเกือบทุกประเทศในยุโรปในสมัยนั้นต่างมีส่วนร่วมสงครามศาสนาที่ครอบคลุมช่วงระยะเวลาเกือบศตวรรษครั้งนี้มี ผลผลิตที่สำคัญเป็นสนธิสัญญา 2 ฉบับ คือ สนธิสัญญาออกซ์เบอร์ก ค.ศ. 1555 ยอมรับหลักการที่ว่า “ให้ประชาชนนับถือศาสนาตามผู้ปกครอง” (*cuius region, eius religio*) และสนธิสัญญาเวสฟาเลีย ค.ศ. 1648 ซึ่งมีสาระสำคัญคือ เป็นการวางกรอบให้กับโลกสมัยใหม่ว่าจะประกอบด้วย รัฐอธิปไตย (*sovereign states*) จำนวนมากซึ่งเป็นอิสระต่อกัน (สมเกียรติ วันทะนะ. 2555 : 18-29)

กล่าวเฉพาะในประเทศฝรั่งเศส ผลกระทบของการปฏิรูปศาสนา คือ ก่อให้เกิดขบวนการ โปรเตสแตนต์ที่เรียกว่า “ฮูเกอโนต์” (*Huguenots*) หรือ “ศาสนาที่ปฏิรูปแล้ว” (*Reformed Religion*) ซึ่งได้รับอิทธิพลจากจอห์น คาลวิน แห่งเจนีวาเป็นหลักและใช้วิธีดำเนินการอย่างเปิดเผยในช่วงทศวรรษ 1560. ความขัดแย้งระหว่างฝ่ายโรมันคาทอลิกกับฝ่ายฮูเกอโนต์ ก่อให้เกิดสงครามหลายครั้งในช่วง ค.ศ. 1562-1570 ในปี ค.ศ. 1572 เกิดการสังหารหมู่ในวันแซนต์บาร์โทโลมิว (*The Massacre of St. Bartholomew*) ซึ่งพวกโปรเตสแตนต์ถูกสังหารประมาณ 8,000 คนทั้งในปารีสและหัวเมือง หลังการสังหารหมู่พวก โปรเตสแตนต์จัดตั้งสันนิบาตคาลวินิสต์ (*Calvinist League*) เพื่อป้องกันตัว ขณะที่พวกคาทอลิกก็จัดตั้งสันนิบาตคาทอลิก (*Catholic League*) ส่วนพวกที่ไม่ชอบความรุนแรงก็รวมตัวกันจัดตั้งพวก เป็นกลางมีชื่อเรียกว่า โปลิติก (*Politique*) เน้นการอะลุ่มอล่วยทางศาสนา (เจ.เอ็น.ทอมป์สัน. 2512 : 84)

สงครามทางศาสนาที่ยืดเยื้อและการสังหารหมู่วันแซนต์บาร์โทโลมิว เป็นแรงกระตุ้นให้โบแดง เห็นว่าข้อเสนอของกลุ่มโปลิติกเป็นสิ่งที่ถูกต้องนั้นคือต้องยุติความขัดแย้งดังกล่าวให้ได้ และทางเดียวที่จะทำได้ก็คือ ทำให้อำนาจของรัฐมีลักษณะ “เด็ดขาด” (*absolute*) และ “ถาวร” (*perpetual*) (Bodin. 1967 : 25 ; Bodin. 1992 :)

อำนาจของรัฐจะต้อง “เด็ดขาด” นั่นคือโอนอ่อนผ่อนตามอำนาจอื่นใดไม่ได้ เพราะถ้าเป็นอย่างนั้นความขัดแย้งก็หาข้อยุติไม่ได้ สภาวะอนาธิปไตยซึ่งหมายถึงไม่มีใครยอมรับฟังใครก็จะดำรงอยู่ต่อไปไม่สิ้นสุด อีกประการหนึ่งอำนาจของรัฐจะต้อง “ถาวร” หรืออีกนัยหนึ่งคือมีความต่อเนื่อง แม้ผู้ปกครองแต่ละคนในฐานะเป็นผู้ใช้อำนาจรัฐจะต้องตายไปตามอายุขัยหรือสิ้นสุดการดำรงตำแหน่งไปด้วยเหตุใดก็ตาม อำนาจของรัฐจะต้องมีความต่อเนื่องหรือถาวรราบเท่าที่รัฐยังคงสภาพของความเป็น

อำนาจของรัฐที่ต้องมีลักษณะเด็ดขาดและถาวรเช่นนี้คือสาระสำคัญของความเป็นรัฐ (ซึ่งภายหลังเราใช้ศัพท์คำว่า *Sovereignty* /อำนาจอธิปไตย) ซึ่งโบแดงได้ทิ้งไว้เป็นมรดกแก่ชีวิตทางการเมืองสมัยใหม่ของมนุษยชาติ มองในแง่นี้ แนวความคิดเรื่องอำนาจอธิปไตยของโบแดงจึงเป็นพัฒนาการอีกขั้นหนึ่งที่ต่อยอดแนวคิดของมาคิอาเวลลี เรื่องสถานะของเจ้าผู้ปกครองซึ่งไม่ควรฝากชะตาชีวิตของตนไว้กับผู้ใดทั้งสิ้น แม้แต่พระเจ้าก็ตาม

ในบทที่ 10 ของบรรพ 1 โบแดงเขียนว่า : “ในโลก นอกจากพระเจ้าแล้วไม่มีใครจะสำคัญว่าเจ้าผู้ทรงอธิปไตยทั้งหลายซึ่งล้วนเป็นผู้แทนพระองค์ในการปกครองมนุษย์...การดูหมิ่นเจ้าอธิปไตยจึงเท่ากับหมิ่นพระเจ้าโดยตรง เพราะเจ้าอธิปไตยนั้นมีใช้ใครอื่นนอกจากฉายาของพระเจ้าบนโลกเรานี่เอง” (Bodin. 1967 : 40 ; Bodin. 1992 : 46)

3. จิโอวันนี โบเทโร (Giovanni Botero, 1540-1617) กับ “เหตุผลของรัฐ”

ท่ามกลางความขัดแย้งทางศาสนาตลอดศตวรรษที่ 16 ความคิดทางการเมืองที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวแบบหนึ่งก็ปรากฏตัวให้เห็นตอนปลายศตวรรษที่ 16 ต่อกับต้นศตวรรษที่ 17 นั่นคือ “เหตุผลของรัฐ” (ละติน ratio status ; ฝรั่งเศส raison d'Etat ; อังกฤษ reason of the state) คนที่นำคำนี้มาใช้เป็นคนแรกคือชาวอิตาลีชื่อจิโอวันนี โบเทโร สำหรับโบเทโร “รัฐ คือ การครอบงำเหนือชีวิตของประชาชนได้อย่างมั่นคง” (“The state is a firm domination over peoples”) (Foucault. 2007 : 237) รัฐจึงมีใช้ดินแดนหรืออาณาบริเวณแต่คือความสามารถในการที่ผู้ปกครองจะใช้ครอบงำประชาชนได้อย่างมั่นคง ส่วน “เหตุผลของรัฐ” (จากหนังสือของโบเทโร The Reason of State, 1589) คือ “ความรู้เกี่ยวกับอุปกรณ์ ที่เหมาะสมในการสถาปนาบำรุงรักษา และขยายการครอบงำดังกล่าว” (Raison d'Etat is the knowledge of the appropriate means for founding, preserving, and expanding such a domination.”) (Foucault. 2007 : 238)

ในความเห็นของฟูโก้ “เหตุผลของรัฐ” เกิดขึ้นในช่วง ค.ศ. 1580-1650 เป็นปรากฏการณ์ใหม่ทางภูมิปัญญาที่รู้สึกกันได้อย่างชัดเจนในหมู่นักปราชญ์ร่วมสมัย (Foucault. 2007 : 236) นักปราชญ์ฝ่ายโรมันคาทอลิกมักจะจัดให้พวกที่ไม่เชื่อในพระเจ้า (atheists) พวกนักเสรีภาพ (libertines) พวกนักคณิตศาสตร์ (mathematicians) พวกมาคิอาเวลเลียน (Machiavellians) และพวกโพลิติก (politiques) ฯลฯ ว่าเป็นพวกที่นิยมใน “รัฐ” และ “เหตุผลแห่งรัฐ” เหมือน ๆ กัน หรืออีกนัยหนึ่งคนพวกนี้ “รัฐ” มีความสำคัญเทียบเท่า “พระเจ้า” เลยทีเดียว (Foucault. 2007 : 242).

หนังสือของจิโอวันนี อันโตนิโอ พาลัสโซ (Palasso, 1606) ระบุถึง “เหตุผลของรัฐ” ว่ามองได้ทั้งในแง่อัตวิสัยและภาววิสัยในแง่อัตวิสัยนั้นหมายถึง ศิลปะในการใช้เครื่องมือที่จะทำให้รัฐมีบูรณาการ (integrity) และความสงบ (tranquility) ในแง่ภาววิสัย ดินแดน ป้อมปราการ และเมืองถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้เกิดบูรณาการแห่งรัฐ ดังนั้นองค์ประกอบเหล่านั้นจึงถือเป็นส่วนหนึ่งของ “เหตุผลของรัฐ” ในเชิงภาววิสัยด้วย.

หนังสือของ เคมนิตซ์ (B.P.von Chemnits, 1647) ให้คำตอบที่คล้ายคลึงกันว่า “เหตุผลของรัฐ” คือข้อพิจารณาทางการเมืองที่จำเป็นในกิจการสาธารณะ การประชุม หรือการวางแผนทั้งปวงที่กระทำด้วยเหตุผลหลักเพื่อรักษาเอาไว้ รวมทั้งการขยายตัวและเพิ่มพูนความสะดวกให้แก่รัฐ ซึ่งทั้งหมดนี้ต้องทำด้วยเครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่ทำให้ผลรวดเร็วทันความมากที่สุด (Foucault. 2007 : 257)

กล่าวโดยสรุป แนวคิดเรื่อง “เหตุผลของรัฐ” ที่ริเริ่มโดยการเรียกขานของโบเทโร และคนอื่น ๆ ในช่วง ค.ศ. 1580-1650 นั้น มีความใหม่ในตัวของมันเองหลายประการ คือ อย่างแรก เหตุผลของรัฐจะไม่อ้างอิงถึงแนวคิดสำคัญ ๆ ที่เคยมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในยุคก่อนหน้านั้น เช่น ระเบียบของธรรมชาติ ระเบียบของโลก กฎของธรรมชาติ หรือกฎของพระเจ้า จักรวาลและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ฯลฯ ประการที่สอง เรื่องราวของเหตุผลของรัฐเป็นสิ่งที่เน้นการปฏิบัติได้ (Practical aspect) ทั้งสิ้น ประการที่สาม เหตุผลของรัฐเป็นเรื่องอนุรักษ์นิยมอย่างแท้จริงนั่นคือ ทำทุกอย่างเพื่อรักษาให้รัฐคงสภาพอยู่ได้ และประการสุดท้าย เหตุผลของรัฐไม่ต้องการตอบคำถามที่ฝากไว้กับศรัทธา นั่นคือ เหตุผลของรัฐจะมุ่งไปสู่อะไร หรือตอบสนองต่อสิ่งที่ยิ่งใหญ่กว่ารัฐใด ๆ ทั้งสิ้น เหตุผลของรัฐจำกัดบทบาทแต่การทำให้รัฐอยู่รอด

ได้ในทางปฏิบัติและเป็นรูปธรรมในปัจจุบันเท่านั้น นี่คือความใหม่ของความรู้เรื่องเหตุผลของรัฐในปลายศตวรรษที่ 16 ต่อต้นศตวรรษที่ 17 (Foucault. 2007 : 257-258)

บรรณานุกรม

- เทพเวที, พระ (ประยุทธ์ ปยุตโต). 2535. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ทอมป์สัน, เจ.เอ็ม. 2512. **ประวัติศาสตร์ยุโรป ค.ศ. 1494-1789**. (นันทา โชติกะพุกกะณะ และนิออน สนิทวงศ์ ณ อยุธยา แปล) กรุงเทพฯ : โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- สมเกียรติ วันทะนะ. 2548. “มาคิอาเวลลีสอนอะไร” **วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์** ปีที่ 31 พฤษภาคม – สิงหาคม, หน้า 81-93.
- สมเกียรติ วันทะนะ. 2550. “อำนาจ” **วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**. ปีที่ 33 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม 2550, หน้า 196-207.
- สมเกียรติ วันทะนะ. 2555. **กำเนิดและความเปราะบางของเสรีประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ : สมาคมรัฐศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- Bodin, Jean. 1967. **Six Books of the Commonwealth**. Oxford : Basil Blackwell.
- Bodin, Jean. 1992. **On Sovereignty**. Cambridge : Cambridge University Press.
- Foucault, Michel. 2003. **Society Must Be Defended : Lectures at the College de France, 1975 – 1976**. London : Penguin Books.
- Foucault, Michel. 2007. **Security, Territory, Population : Lectures at the College de France 1977-1978**. Baringstoke : Palgrave Macmillan.
- Foucault, Michel. 2008. **The Birth of Biopolitics : Lectures at the College de France 1978-1979**. Basingstoke : Palgrave Macmillan.
- Haugard, Mark and Stewart R. Clegg. 2012. **Power and Politics** (4 Volumes). London : SAGE
- Hearn, Jonathan. 2012. **Theorising Power**. Basingstoke : Palgrave Macmillan.
- Hirst, Paul. 2001. **War and Power in the 21st Century**. Cambridge : Polity.
- Jenkins, Simon. 2011. **A Short History of England**. London : Profile Books.
- Klosko, George. 2013. **History of Political Theory : An Introduction. Volume II : Modern**. 2nd Edition. Oxford : Oxford University Press.
- Marshall, H.E. 2007. **Our Island History : A History of Britain**. London : Phoenix
- Mann, Michael. 1986. **The Sources of Social Power**. Volume I : A history of power from the beginning to A.D. 1760. Cambridge : Cambridge University Press.

- Morgenthau, Hans J. 1973. **Politics among Nations : The Struggle for Power and Peace.** Fifth Edition. New York : Adfred – A – Knopf.
- Osborne, Roger. 2007 **Civilization : A New History of the Western World.** London : Pimlico.
- Ryan, Alan. 2012. **On Politics.** London : Penguin Books.
- Smith, Adam. 1987. **The Essential Adam Smith.** Edited by Robert L. Heilbroner. New York : W.W. Norton & Company.
- Smith, Adam. 1991. **The Wealth of Nations.** New York : Prometheus Books.
- Weber, Max. 1964. **The Theory of Social and Economic Organization.** Edited with an introduction by Talcott Parsons. New York : The Free Press.
- Weber, Max. 2009. **From Max Weber : Essays in Sociology.** Edited with an introduction by H.H. Gerth and C. Wright Mills. New York : Routledge.